MUZEYGE ALÍNǴAN JAŃA EKSPONATLARDÍŃ TARIYXÍY DEREK SÍPATÍNDA ÁHMIYETI

Usnatdinova Nasiyba Amanbaevna,
QMU quramındaǵı Repressiya qurbanların eslew muzeyi fond saqlawshısı.

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19603663

Annotaciya. *Bul maqalada Prezidentimizdiń qararların orınlaw boyınsha Repressiya qurbanları esteligi muzeyinde ámelge asırılıp atırǵan jumıslar, muzey xızmetkerleriniń eksponatlar jıynaw maqsetinde respublikamız boylap ámelge asırǵan xızmet saparları, sonday-aq, olardıń burıngı Awqam dáwirinde biygúna repressiya qurbanı bolǵan watanlaslarımızdıń áwladları menen ushırasıwları haqqında qısqasha maǵlıwmat berilgen. Sonday-aq, muzey ekspoziciyasında kórsetilip atırǵan jańa eksponatlar hám olardı sawǵa etken shaxslar haqqında maǵlıwmat berilgen.*

Tayanısh sózler: *muzey, eksponat, ekspoziciya, Uzaq Shıǵıs, májbúriy kóshiriw, agronom, qarar, rayon, ayıplaw hújjetleri.*

Annotation. *This article provides brief information about the work being carried out at the Museum of Remembrance of the Victims of Repression in the implementation of presidential decrees, the business trips undertaken by museum staff across the republic to collect exhibits, as well as their meetings with the descendants of our compatriots who were innocent victims of repression during the former Soviet Union period. It also presents information about the new exhibits displayed in the museum’s exposition and the individuals who donated these exhibits.*

Keywords: *museum, exhibit, exposition, Far East, forced relocation, agronomist, decision, district, prosecution documents*

Ózbekistan Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziyoev «Watan ushın, xalıq ushın pútkil ómirin baǵıshlaǵan, ózin ayamay, pidayı xızmet etken ullı insanlarǵa joqarı húrmet kórsetiw biziń elimizde bárqulla birinshi orında turıwı, kerek bolsa, turmısımızdıń qaǵıydasına aylanıwı zárúr. Sonda ǵana biz óz qádir-qımbatın tereń ańlaǵan, basqalar da húrmet etetuǵın xalıq hám millet sıpatında ózligimizdi kórsete alamız» degen edi[1., 1-b.].

Usı baǵdarda Repressiya qurbanların eslew muzeyinde bir qansha jumıslar ámelge asırılıp atır. Muzeyge eksponatlar toplaw, jańa ekspoziciyalar jaratıw, ilimiy saparlarǵa shıǵıw h.t.b jumıslar islenip atır.

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2024-jıl 19-iyuldegi PQ-270-sanlı "Siyasiy repressiya qurbanı bolǵan watanlaslarımızdıń ómiri hám jumısın úyreniw jáne olardıń esteligin máńgilestiriw baǵdarındaǵı jumıslardı keńeytiw haqqında"ǵı qararı hám 7-bántlerin orınlaw baǵdarında muzey xızmetkerleri tárepinen bir qansha jumıslar alıp barılmaqta. [2., 2-b.]

Muzey direktorı A.Kudiyarov, muzey xızmetkerleri A.Alimbetov, B.Keunimjaev, Pedagogika kafedrası baslıǵı A.Matjanovlar muzey ekspoziciyasın jańa eksponatlar menen bayıtıw maqsetinde 2025-jıldıń 22-aprel kúni Qanlıkól rayonında ilimiy saparda bolıp salıgershilik tarawında xızmet etken hám keyin ala repressiyaǵa ushıraǵan el azamatlarınıń úyinde bolıp olar haqqında tariyxıy materiallar jıynadı.

Sapar dawamında Qanlıkól rayonı, "Nawrız" APJda jasaǵan, burıngı Leninabad rayonında XXII-parsezd sovxozınıń bas esapshısı lawazımında islegen hám qamaqqa alınǵan Matjanov Sharibaydıń shańaraǵında bolıp, onıń ómirlik joldası Óteniyazova Jumagúlden Matjanov Sharibayǵa tiyisli ayıplaw hújjetleri, aqlanǵanı haqqındaǵı hújjetler hám óz qolı menen jazǵan qoljazba dápterleri muzey fondına alındı. Sonday-aq, "Sarı altın" APJ aymaǵında jasaǵan burıngı XXII-parsezd sovxozında bólim baslıǵı lawazımında islegen Inayatov Muratbaydıń shańaraǵına barıp, onıń jeke súwretleri, hújjetleri hám sol dáwirge tiyisli kitaplar, jáne de "Sarı altın" APJ aymaǵında jasaǵan burıngı XXII-parsezd sovxozında bas agronom lawazımında islegen Allamuratov Boranbaydıń úyine barıp, onıń ulı Allamuratov Qońıratbaydan ákesine tiyisli jeke súwretleri, "Sarı altın" APJ aymaǵında jasaǵan burıngı XXII-parsezd bólim baslıǵı lawazımında islegen Qallibekov Dawıtbaydıń shańaraǵında bolıp, ulı Qallibekov Qıdırbaydan ákesine tiyisli tariyxıy hújjetleri hám sol dáwirde XXII-parsezd sovxozında bas agronom lawazımında islegen Nazarbaev Sársenbaydıń ulı Nazarbaev Ádilbaydan ákesine tiyisli súwretleri hám hújjetleri muzeyge eksponat retinde alıp kelindi.

Muzeydiń fond saqlawshısı N.Usnatdinova 2025-jıldıń 16-iyun kúni Nókis qalası Nawayı kóshesinde jasawshı Kim Gavril Viktorivichtiń úyine barıp ákesi 1921-jılı Uzaq Shıǵıs úlkesiniń Chernigov rayonında tuwılǵan Kim Viktor Unxakovichke tiyisli hújjetlerdi muzey fondı ushın alıwǵa eristi.

Sonday-aq, 26-iyun kúni muzey direktorı A.Kudiyarov, muzey xızmetkerleri A.Alimbetov hám N.Usnatdinovalar Nókis qalası, 22 kishi rayon 8/7 úy, 40-kvartirada jasawshı 1933-jılı tuwılǵan, 1937-1938-jılları Qaraqalpaqstan Respublikası Qońırat qalasına májbúriy kóshirilgen Shegay Olya menen ushırastı. Shegay Olya basınan ótkergen qıyınshılıqları haqqında aytıp berdi hám muzey xızmetkerleri tárepinen jazıp alındı. Olya Shegay ózine tiyisli tariyxıy súwretleriniń bir neshshesin muzeyge sawǵa sıpatında tapsırdı. [3., 1-b.]

2025-jıldıń oktyabr ayında muzey fond saqlawshısı Usnatdinova Nasiyba Nókis rayonı «Qırantaw» APJ da jasawshı 1933 -jılı Uzaq Shıǵısta tuwılǵan 1937-jılları Qaraqalpaqstanga májbúriy kóshirilgen Tatyana Coydıń úyine barıp sol dáwirdiń waqıyaların kórgen qıyınshılıqların jazıp aldı. [4., 4-b.]

2025-jıldıń ekinshi sheregi dawamında muzey ekspoziciya zallarına muzey tamashagóylerin qızıqtırıw maqsetinde bir neshe jańa eksponatlar jaylastırıldı. Muzeydiń “1937-1938-jıllardaǵı Úlken qırǵın” zalına 1935-1937-jıllarda Qaraqalpaqstan ASSR Xalıq Komissarlar Sovetiniń baslıǵı bolıp islegen Jumabay Qurbanovqa hám onıń ómirlik joldası Fazulbaeva Gúlshatqa tiyisli arxiv hújjetleri hám fotoları Tórtkúl rayonı Raxat kóshesi №25 jayda jasawshı Abdalova Raya (J.Qurbanovtıń aqlıǵı) tárepinen 2024-jılı 26-iyun kúni muzeyge sawǵa sıpatında tapsırıldı. Sonday-aq, muzey xızmetkerleri J.Qurbanovtıń qarındası Fatima Qurbanovanıń aqlıǵı Nókis qalası Besperde kóshesi 60-jayda jasawshı Berdibaev Dastannıń úyine barıp, onıń úy arxivindegi J.Qurbanovqa tiyisli jeke súwretleri, 1931-1936-jıllarǵa tiyisli Qaraqalpaqstan ASSR irrigaciya qurılısı tarawına tiyisli

(Qızketken házirgi "Doslıq" kanalı, Kattaǵar kanalınıń qurılısı) ishinde 98 dana súwret túsirilgen fotoalbomnıń nusqası muzey fondına siyrek ushırasatuǵın eksponat sıpatında qabıl etildi hám ekspoziciyaǵa jaylastırıldı.

Muzeydiń ekinshi zalına qaraqalpaqlardıń milliy naǵısları túsirilgen júnnen toqılǵan qorjın-turmısta qollanılatuǵın buyım, aǵashtan islengen milliy buyım-kepshik hám 2 dana aǵash tabaq, XX ásirdiń ekinshi yarımına shekem jazıw quralı sıpatında paydalanılǵan mashinka, XX ásirdiń 80-jıllarında esaplaw quralı sıpatında paydalanılǵan M44 markalı elektron kalkulyatorlar ekspoziciyadan orın aldı.

2025-jılı Abdulázim ulı Najmiddin iyshanǵa tiyisli ózi kiygen hám paydalanǵan buyımları onıń balası belgili tilshi ilimpaz f.i.d., professor Shámshetdin Ábdinazimov tárepinen sawǵa etildi. Nájmiddin iyshannıń ózi kiygen móreli shapanı, bas kiyimi taqıyası hám paydalanǵan bel qayısı usı kúnge Shámshetdin aǵa Ábdinazimovtıń úyinde saqlanıp kelingen. Najmiddin iyshan Qaraózek rayonında tuwılǵan (1893-1966). Abdulázim ulı Najmiddin iyshan 1924-1927-jılları Buxaradaǵı Mir arab medresesinde tálim alǵan. Diniy sawatqa iye iyshan bolǵan. Tariyx ilimleri doktorı (DSc) M.Qarlıbaevtıń "Xabarshı" jurnalınıń 2019-jıl, №1-sanında "Qaraqalpaqlarda tariyqat wákilleri" atamasındaǵı maqalasında bergen maǵlıwmatlarına qaraǵanda Súyin iyshan áwladlarınan bolǵan professor Shámshetdin Ábdinázimovtıń úy arxivinde kóp sanlı eski qoljazbalar, litografiyalıq kitaplardıń barlıǵın, olardıń arasındaǵı Tabariydiń tariyxıy shıǵarmalarınıń nusqaları bar ekenligi, babası Najmiddin iyshannıń qanshelli sawatlı ulama insan bolǵanlıǵı haqqında biliwge boladı. [5., 4- b.]

Bul eksponatlardı jıynawda muzey xızmetkerleriniń, repressiyaǵa ushıraǵan adamlardıń áwladları hám de student jaslardıń miynetlerin aytıp ótsek boladı.

Repressiya qurbanları arasında kóplegen zıyalılar, mámleketlik ǵayratkerler bolǵan. Olar ǵárezsizlik jolında gúresken shaxslar edi. Repressiya qurbanları muzeyi jas áwladttı tariyxiy eslew ruwxında tárbiyalaw, watan súyiwshilik hám adalat ideyaların sińdiriwde ruwxıy oray esaplanadı. Ol tek ǵana ótmishti eske alıp ǵana qoymastan, bálki keleshek áwladttı zorlıq-zombılıqlardan juwmaq shıǵarıwǵa úndiydi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Өзбекстан Президенти Шавкат Мирзиёевтиң Самарқанд қаласында Өзбекстан Республикасының Биринши Президенти Ислам Кәримовтың мавзолей комплекси ашылыўына бағышланған мәресимдеги шығып сөйлеген сөзи// «Еркин Қарақалпақстан» газетасы, 1-февраль 2018-жыл.
2. "Сиёсий қатағон қурбони бўлган юртдошларимизнинг ҳаёти ва фаолияти ўрганиш, тарғиб этиш ҳамда уларнинг хотирасини абадийлаштириш"- ПҚ 270 сон қарори. 2024-жыл 19-июль.
3. Кеўнимжаев Б. Қанликөлге илимий сапар. https://karsu.uz/uz/news/qonlikol-aholisiga-ilmiy-tashrif
4. Уснатдинова Н. Дала жазыўлары. 2025-жыл октябрь. Нөкис районы.
5. Акимова З. Музейдеги жаңа экспонатлар//Қарақалпақстан жаслары 13-февраль 2025-жыл №6-7 (8331).